

**Mieczysława Aldona Fenyk,
Krystyna Kuszewska**

**Flora opuszczonych sadyb
gospodarskich Warmii**

Acta Scientiarum Polonorum. Administratio Locorum 9/2, 59-70

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

FLORA OPUSZCZONYCH SADYB GOSPODARSKICH WARMII

Mieczysława Aldona Fenyk, Krystyna Kuszewska

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski

Streszczenie. Stabilna władza Kościoła katolickiego wywierała wpływ na kształtowanie sieci osadniczej Warmii aż do I rozbioru Polski. Dzięki temu zarówno w miastach, jak i na wsi warmińskiej wytworzył się odrębny sposób zagospodarowania terenu miejscowości oraz obrębu gospodarstw. W latach powojennych na tzw. Ziemię Odzyskaną nastąpiła migracja ludności. Większość pozostawionych gospodarstw szybko popadało w ruinę. Do czasów obecnych kształt i forma istniejących sadyb uległy dalekim przekształceniom. Jedynym śladem dawnych założeń przestrzennej organizacji zagród wiejskich oraz preferowanych przez ich mieszkańców gatunków roślin ozdobnych są dobrze zachowane opuszczone sadyby gospodarskie z luźnej zabudowy. W latach 2002–2005 przeprowadzono badania florystyczne w 50 sadybach zlokalizowanych we wschodniej części Warmii. Wyróżniają się one dużym bogactwem florystycznym. Stwierdzono występowanie 246 gatunków roślin naczyniowych. Liczną grupę tworzy dendroflora reprezentowana przez 66 taksonów. Ponad 25% flory stanowią gatunki pochodzące z dawnych nasadzeń. Są to głównie drzewa, krzewy owocowe i ozdobne oraz wieloletnie byliny ozdobne.

Słowa kluczowe: flora, opuszczone sadyby gospodarskie, wieś warmińska

WSTĘP

Każda kraina ma swoją odrębność historyczną, kulturową, geograficzną – swojego ducha miejsca. Historia Warmii jest dosyć burzliwa. Doświadczana licznymi wojnami, szczególnie od czasu kolonizacji przez Zakon Krzyżacki, ludność popadała w niewolę, cierpiała głód i choroby. Na mocy pokoju toruńskiego w 1466 r. Warmię włączono do Królestwa Polskiego jako księstwo biskupie. Autonomiczne księstwo przetrwało w takim kształcie do pierwszego rozbioru Polski. Ziemię państwa krzyżackiego otaczające Warmię stały się natomiast do 1657 r. lennem Korony

---

Adres do korespondencji – Corresponding author: Mieczysława Aldona Fenyk, Katedra Botaniki i Ochrony Przyrody, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, pl. Łódzki 1, 10-795 Olsztyn, e-mail: aldi@uwm.edu.pl

[Knercer 2003]. Po złożeniu holdu Zygmunтови Staremu przez mistrza krzyżackiego Albrechta von Hohenzollerna i przejściu na protestantyzm państwo zakonne stało się dziedzicznym księstwem, a od 1701 – Królestwem Pruskim. Efektem podziałów politycznych był podział wyznaniowy, który przetrwał do roku 1945.

Stabilna władza Kościoła wywierała wpływ na kształtowanie sieci osadniczej i krajobrazu otwartego Warmii. Wpłynęła również na wytworzenie odrębnego sposobu zagospodarowania terenu w obrębie całej miejscowości i poszczególnych gospodarstw [Łąguna 2001]. Równocześnie z osadnictwem miejskim, gdzie lokowano siedziby władz kościelnych oraz zamki obrotne, powstawało zaplecze rolnicze. Większość wsi powstała między XIII–XV w. Oparte były na prawie niemieckim lub prawie chełmińskim, rzadziej na polskim. Działania wojenne z okresu trwania Zakonu Krzyżackiego powodowały cykliczne wyludnianie się obszaru Warmii. Władze dbały jednak o ponowną kolonizację tych terenów.

Osadnictwo na Warmii, w przeciwieństwie do innych regionów, było świadomym dążeniem do właściwego zagospodarowania terenu w pełni kontrolowanym przez właściciela. Polityka ówczesnych władz kościelnych była długowzroczna, wybierano takie formy osadnictwa, które dawały dość znaczne przywileje osadnikom (np. zmniejszone czynsze, zwolnienie z podatku). Na powstawanie i rozwój osiedli oraz ich kształt, obok osadnictwa i stosunków społeczno-gospodarczych panujących w poszczególnych okresach dziejów, duży wpływ wywarło środowisko geograficzne [Klonowski 1965]. Całą kompozycję miejscowości opierano na harmonii i wkomponowaniu w krajobraz naturalny, wykorzystywano i podkreślano jego walory. Burzliwe dzieje tych terenów oraz przeprowadzone na początku XIX w. reformy agrarne wywarły istotny wpływ na ich kształt i układ osadniczy. Na Warmii można spotkać następujące rodzaje wsi: ulicówka, owalnica, wieś placowa, rozproszone samotnicze zagrody i wsie folwarczne [Łąguna 2001]. Sytuowanie gospodarstw uzależniano od

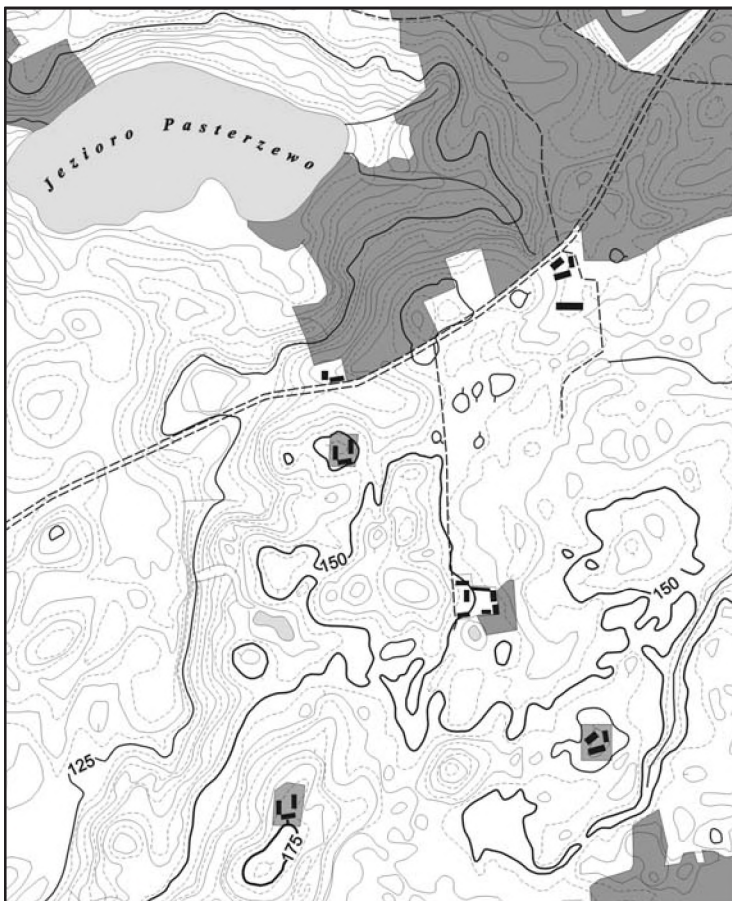

Rys. 1. Niszczące zabudowania we wsi Widryny (fot. A. Martuszewski)

Fig. 1. Deteriorating farm buildings in the Widryny village (phot. A. Martuszewski)

lokalnego ukształtowania terenu. Wybierano miejsca suche, wyżej położone, w przypadku zabudowy rozproszonej, często były to wzniesienia morenowe z przepięknymi panoramami widokowymi.

W latach powojennych na teren tzw. Ziem Odzyskanych nastąpiła migracja ludności. Ostatni rdzenni mieszkańcy Warmii opuścili te tereny pod koniec lat 70. Większość pozostawianych gospodarstw, które szybko nie znalazły nowych właścicieli, popadało w ruinę. Zabudowania rozbierano, a materiał budowlany wywożono w głąb kraju do odbudowy zniszczeń wojennych (rys. 1). Sadyby zlokalizowane w obrębie gęstej zabudowy wsi wchłonięte zostały bez śladu przez gospodarstwa sąsiednie. Forma zagospodarowania istniejących obszarów wiejskich jest ciągle przekształcana przez współczesnych właścicieli. Zanikają przydomowe sady ze starymi odmianami drzew i krzewów owocowych. Przydomowe ogródki zastępowane są przez przyszyżone trawniki i kolekcje modnych iglaków.

Rys. 2. Lokalizacja sadyb w luźnej zabudowie na wzgórzach morenowych
Fig. 2. Location of scattered farms on morrainal hills

Jedynym śladem dawnych założeń przestrzennej organizacji zagród wiejskich oraz preferowanych gatunków roślin ozdobnych i uprawnych są dobrze zachowane opuszczone sadyby gospodarskie z luźnej zabudowy, rozproszone w krajobrazie pól uprawnych jako zadrzewione wyspy śródpolne (rys. 2). Za potrzebą podjęcia badań w ich obrębie przemawia również brak opracowań florystycznych tego typu zadrzewień. Nieliczne publikacje z tego terenu dotyczą przede wszystkim parków podworskich (np.: Sikorski, Wysocki 2003a–c; Szwed i in. 2008).

Celem tej pracy było określenie: listy roślin naczyniowych, kondycji gatunków ozdobnych i uprawnych oraz ich przestrzennego rozmieszczenia w obrębie sadyb gospodarskich.

MATERIAŁ I METODY

W latach 2002–2005 przeprowadzono badania florystyczne w 50 sadybach zlokalizowanych we wschodniej części Warmii. Powierzchnia badanych obiektów wynosiła: od 0,05 ha – sadyby zlokalizowane w obrębie zwartej zabudowy wsi, średnio około 0,5 ha – sadyby z zabudowy rozproszonej, do 1,5–2,0 ha – sadyby podworskie. Większość badanych obiektów ma obecnie charakter izolowanych wysp leśnych w krajobrazie wielkoobszarowych pól uprawnych i odłogów. Badania obejmowały inwentaryzację flory naczyniowej z uwzględnieniem częstości występowania. Nomenklaturę gatunków przyjęto według Mirka i in. [2002].

WYNIKI BADAŃ

Badane sadyby wyróżniają się dużym bogactwem florystycznym. Stwierdzono występowanie 246 gatunków roślin naczyniowych. Liczną grupę w badanych obiektach stanowi dendroflora reprezentowana przez 66 taksonów. Odnotowano także 180 gatunków zielnych (tab. 1). Ponad 25% flory stanowią gatunki pochodzące z dawnych nasadzeń. Są to głównie drzewa, krzewy owocowe i ozdobne oraz wieloletnie byliny ozdobne.

Tabela 1. Flora badanych obiektów i częstość jej występowania.

Tabela 1. Flora and frequency of its occurrence in examined objects

Lp. No	Gatunek Species	Częstość występowania Frequency of occurrence
1	2	3
1	<i>Acer campestre</i> L.	I
2	<i>Acer ginnala</i> Maxim.	I
3	<i>Acer platanoides</i> L.	V
4	<i>Acer pseudoplatanus</i> L.	I
5	<i>Achillea millefolium</i> L. s. str.	III
6	<i>Aegopodium podagraria</i> L.	V
7	<i>Aesculus hippocastanum</i> L.	III

cd. tabeli 1 – cont. Table 1

1	2	3
8	<i>Agrimonia eupatoria</i> L.	II
9	<i>Agrostemma githago</i> L.	I
10	<i>Ajuga genevensis</i> L.	I
11	<i>Ajuga reptans</i> L.	I
12	<i>Alchemilla monticola</i> Opiz	II
13	<i>Allium vineale</i> L.	III
14	<i>Alopecurus pratensis</i> L.	II
15	<i>Anchusa officinalis</i> L.	I
16	<i>Anemone nemorosa</i> L.	II
17	<i>Anemone ranunculoides</i> L.	II
18	<i>Anthemis tinctoria</i> L.	I
19	<i>Anthriscus sylvestris</i> (L.) Hoffm.	I
20	<i>Arctium lappa</i> L.	III
21	<i>Arctium tomentosum</i> Mill.	III
22	<i>Armoracia rusticana</i> P. Gaertn. , B. Mey. & Scherb.	I
23	<i>Arrhenatherum elatius</i> (L.) P. Beauv. ex J. Presl & C. Presl	IV
24	<i>Artemisia vulgaris</i> L.	IV
25	<i>Asparagus officinalis</i> L.	I
26	<i>Aster amellus</i> L.	I
27	<i>Aster novi-belgii</i> L.	II
28	<i>Aster novae-angliae</i> L.	IV
29	<i>Astragalus glycyphyllos</i> L.	I
30	<i>Athyrium filix-femina</i> (L.) Roth	I
31	<i>Atriplex patula</i> L.	I
32	<i>Avena fatua</i> L.	I
33	<i>Bellis perennis</i> L.	I
34	<i>Berberis vulgaris</i> L.	I
35	<i>Betula pendula</i> Roth	II
36	<i>Bromus hordeaceus</i> L.	II
37	<i>Bromus inermis</i> Leyss.	I
38	<i>Bryonia alba</i> L.	I
39	<i>Calamagrostis epigejos</i> (L.) Roth	II
40	<i>Campanula glomerata</i> L.	I
41	<i>Campanula patula</i> L. s. str.	I
42	<i>Capsella bursa-pastoris</i> (L.) Medik.	I
43	<i>Cardamine pratensis</i> L. s. str.	I
44	<i>Carex hirta</i> L.	II
45	<i>Carex ovalis</i> Gooden.	I
46	<i>Carlina vulgaris</i> L.	I
47	<i>Centaurea cyanus</i> L.	II
48	<i>Centaurea jacea</i> L.	I
49	<i>Centaurea scabiosa</i> L.	I
50	<i>Centaureum erythracea</i> Rafn	I
51	<i>Cerasus avium</i> (L.) Moench	I

cd. tabeli 1 – cont. Table 1

1	2	3
52	<i>Cerasus vulgaris</i> Mill.	I
53	<i>Cerasus vulgaris</i> Mill. subsp. <i>acida</i> (Dumort.) Asch. & Graebn.	I
54	<i>Cerasus vulgaris</i> Mill. subsp. <i>vulgaris</i>	II
55	<i>Chaerophyllum aromaticum</i> L.	III
56	<i>Chaerophyllum temulum</i> L.	I
57	<i>Chamaenerion angustifolium</i> (L.) Scop.	II
58	<i>Chamomilla recutita</i> (L.) Rauschert	I
59	<i>Chamomilla suaveolens</i> (Pursch) Rydb.	I
60	<i>Chelidonium majus</i> L.	II
61	<i>Chenopodium album</i> L.	I
62	<i>Cichorium intybus</i> L.	III
63	<i>Cirsium arvense</i> (L.) Scop.	III
64	<i>Cirsium vulgare</i> (Savi) Ten.	II
65	<i>Consolida regalis</i> Gray	I
66	<i>Convallaria majalis</i> L.	I
67	<i>Convolvulus arvensis</i> L.	II
68	<i>Corylus avellana</i> L.	I
69	<i>Corynephorus canescens</i> (L.) P. Beauv.	I
70	<i>Crataegus monogyna</i> Jacq.	III
71	<i>Cynosurus cristatus</i> L.	I
72	<i>Dactylis glomerata</i> L.	V
73	<i>Dactylis polygama</i> Horv.	II
74	<i>Daucus carota</i> L.	II
75	<i>Deschampsia caespitosa</i> (L.) P. Beauv.	III
76	<i>Dryopteris carthusiana</i> (Vill.) H. P. Fuchs	I
77	<i>Dryopteris filix-mas</i> (L.) Schott	I
78	<i>Echinops sphaerocephalus</i> L.	I
79	<i>Echium vulgare</i> L.	II
80	<i>Elymus repens</i> (L.) Gould	II
81	<i>Epipactis helleborine</i> (L.) Crantz s. str.	I
82	<i>Equisetum pratense</i> Ehrh.	II
83	<i>Erigeron ramosus</i> (Walters) Britton, Sterns & Poggenb.	I
84	<i>Euonymus europaea</i> L.	II
85	<i>Euphorbia helioscopia</i> L.	I
86	<i>Fallopia convolvulus</i> (L.) Á. Löve	II
87	<i>Festuca pratensis</i> Huds.	II
88	<i>Ficaria verna</i> Huds.	II
89	<i>Fragaria moschata</i> Duchesne	I
90	<i>Fragaria vesca</i> L.	II
91	<i>Frangula alnus</i> Mill.	I
92	<i>Fraxinus excelsior</i> L.	I
93	<i>Fraxinus pennsylvanica</i> Marschall	I
94	<i>Fumaria officinalis</i> L.	I
95	<i>Gagea lutea</i> (L.) Ker Gawl.	II

cd. tabeli 1 – cont. Table 1

1	2	3
96	<i>Galanthus nivalis</i> L.	I
97	<i>Galeobdolon luteum</i> Huds.	II
98	<i>Galeopsis tetrahit</i> L.	I
99	<i>Galium aparine</i> L.	V
100	<i>Galium mollugo</i> L. s. str.	III
101	<i>Galium verum</i> L. s. str.	III
102	<i>Geum urbanum</i> L.	V
103	<i>Glechoma hederacea</i> L.	V
104	<i>Helianthus decapetalus</i> L.	III
105	<i>Helichrysum arenarium</i> (L.) Moench	I
106	<i>Hemerocallis fulva</i> L.	III
107	<i>Hepatica nobilis</i> Schreb.	I
108	<i>Heracleum sibiricum</i> L.	IV
109	<i>Hieracium murorum</i> L.	II
110	<i>Hieracium pilosella</i> L.	III
111	<i>Hieracium umbellatum</i> L.	II
112	<i>Humulus lupulus</i> L.	II
113	<i>Hypericum perforatum</i> L.	IV
114	<i>Impatiens parviflora</i> DC.	V
115	<i>Juglans regia</i> L.	I
116	<i>Knautia arvensis</i> (L.) J. M. Coult.	III
117	<i>Lamium album</i> L.	IV
118	<i>Lathyrus pratensis</i> L.	II
119	<i>Lathyrus tuberosus</i> L.	I
120	<i>Leonurus cardiaca</i> L.	I
121	<i>Leucanthemum vulgare</i> Lam. s. str.	III
122	<i>Ligustrum vulgare</i> L.	I
123	<i>Lilium bulbiferum</i> L.	I
124	<i>Lolium perenne</i> L.	II
125	<i>Lonicera xylosteum</i> L.	II
126	<i>Lonicera tatarica</i> L.	I
127	<i>Lycium barbarum</i> L.	I
128	<i>Lysimachia nummularia</i> L.	II
129	<i>Malus domestica</i> Borkh.	V
130	<i>Malva alcea</i> L.	I
131	<i>Malva neglecta</i> Wallr.	I
132	<i>Matricaria maritima</i> L. subsp. <i>inodora</i> (L.) Dostál	II
133	<i>Medicago lupulina</i> L.	I
134	<i>Medicago sativa</i> L. s. str.	I
135	<i>Melandrium album</i> (Mill.) Gareke	I
136	<i>Melilotus alba</i> Medik.	I
137	<i>Melilotus officinalis</i> (L.) Pall.	I
138	<i>Mycelis muralis</i> (L.) Dumort.	III
139	<i>Myosotis arvensis</i> (L.) Hill	I

cd. tabeli 1 – cont. Table 1

1	2	3
140	<i>Myosotis sylvatica</i> Ehrh.ex Hoffm.	II
141	<i>Narcissus poeticus</i> L.	II
142	<i>Oenothera biennis</i> L. s. str.	II
143	<i>Papaver argemone</i> L.	I
144	<i>Phalaris arundinacea</i> L.	I
145	<i>Philadelphus coronarius</i> L.	III
146	<i>Philadelphus pubescens</i> Loisel.	I
147	<i>Phleum pratense</i> L.	III
148	<i>Physocarpus opulifolius</i> (L.) Maxim.	I
149	<i>Picea pungens</i> Engelm.	I
150	<i>Picris hieracioides</i> L.	II
151	<i>Plantago lanceolata</i> L.	III
152	<i>Plantago major</i> L. s. str.	III
153	<i>Plantago media</i> L.	II
154	<i>Platanthera bifolia</i> (L.) Rich.	I
155	<i>Poa nemoralis</i> L.	IV
156	<i>Poa pratensis</i> L. s. str.	V
157	<i>Polygonum persicaria</i> L.	I
158	<i>Populus alba</i> L.	I
159	<i>Populus tremula</i> L.	II
160	<i>Potentilla anserina</i> L.	III
161	<i>Potentilla argentea</i> L. s. str.	II
162	<i>Potentilla reptans</i> L.	III
163	<i>Primula veris</i> L.	I
164	<i>Prunella vulgaris</i> L.	I
165	<i>Prunus domestica</i> L subsp. <i>insittia</i> (L.) Bonnier & Layens	II
166	<i>Prunus domestica</i> L. subsp. <i>syriaca</i>	II
167	<i>Prunus domestica</i> L. subsp. <i>domestica</i>	III
168	<i>Prunus spinosa</i> L.	II
169	<i>Pulmonaria obscura</i> Dumort.	I
170	<i>Pyrus communis</i> L.	V
171	<i>Quercus robur</i> L.	V
172	<i>Ranunculus acris</i> L. s. str.	III
173	<i>Ranunculus auricomus</i> L. s. l.	I
174	<i>Ranunculus lanuginosus</i> L.	II
175	<i>Ranunculus repens</i> L.	II
176	<i>Raphanus raphanistrum</i> L.	I
177	<i>Reynoutria sachalinensis</i> (F. Schmidt) Nakai	II
178	<i>Rhamnus cathartica</i> L.	I
179	<i>Ribes spicatum</i> E. Robson	II
180	<i>Ribes uva-crispa</i> L.	II
181	<i>Robinia pseudoacacia</i> L.	I
182	<i>Rosa canina</i> L.	IV
183	<i>Rosa dumalis</i> Bechst. emend. Boulenger	I

cd. tabeli 1 – cont. Table 1

1	2	3
184	<i>Rosa glauca</i> Pourr.	I
185	<i>Rosa multiflora</i> Thunb.	I
186	<i>Rosa rugosa</i> Thunb.	I
187	<i>Rosa sherardii</i> Davies	II
188	<i>Rosa spinosissima</i> L.	I
189	<i>Rosa villosa</i> L.	I
190	<i>Rosa x damascena</i> Mill.	I
191	<i>Rubus caesius</i> L.	I
192	<i>Rubus idaeus</i> L.	III
193	<i>Rumex acetosa</i> L.	II
194	<i>Rumex acetosella</i> L.	II
195	<i>Rumex crispus</i> L.	I
196	<i>Rumex obtusifolius</i> L.	I
197	<i>Salix alba</i> L.	I
198	<i>Salix caprea</i> L.	III
199	<i>Salix cinerea</i> L.	I
200	<i>Salix fragilis</i> L.	I
201	<i>Salix purpurea</i> L.	I
202	<i>Sambucus nigra</i> L.	V
203	<i>Saponaria officinalis</i> L.	III
204	<i>Scilla bifolia</i> L. s. str.	I
205	<i>Scrophularia nodosa</i> L.	I
206	<i>Sedum acre</i> L.	I
207	<i>Senecio jacobaea</i> L.	II
208	<i>Silene vulgaris</i> (Moench) Garcke	I
209	<i>Solidago canadensis</i> L.	II
210	<i>Solidago virgaurea</i> L. s. str.	I
211	<i>Sonchus oleraceus</i> L.	II
212	<i>Sorbus aucuparia</i> L. emend. Hedl.	II
213	<i>Spiraea x arguta</i> Zabel	I
214	<i>Spiraea salicifolia</i> L.	II
215	<i>Stachys sylvatica</i> L.	II
216	<i>Stellaria media</i> (L.) Vill.	IV
217	<i>Symphoricarpos albus</i> (L.) S. F. Blake	III
218	<i>Symphytum officinale</i> L.	I
219	<i>Syringa vulgaris</i> L.	V
220	<i>Tanacetum vulgare</i> L.	III
221	<i>Taraxacum officinale</i> F. H. Wigg.	V
222	<i>Thuja occidentalis</i> L.	I
223	<i>Thymus pulegioides</i> L.	I
224	<i>Tilia cordata</i> Mill.	V
225	<i>Tilia platyphyllos</i> Scop.	I
226	<i>Tragopogon pratensis</i> L. s. str.	II
227	<i>Trifolium campestre</i> Schreb.	I

cd. tabeli 1 – cont. Table 1

1	2	3
228	<i>Trifolium medium</i> L.	I
229	<i>Trifolium pratense</i> L.	I
230	<i>Trifolium repens</i> L.	I
231	<i>Tussilago farfara</i> L.	III
232	<i>Ulmus glabra</i> Huds.	I
233	<i>Ulmus minor</i> Mill. emend. Richens	I
234	<i>Urtica dioica</i> L.	V
235	<i>Valeriana officinalis</i> L.	I
236	<i>Verbascum plamoides</i> L.	I
237	<i>Veronica chamaedris</i> L. s. str.	I
238	<i>Veronica officinalis</i> L.	I
239	<i>Viburnum opulus</i> L. 'roseum'	I
240	<i>Vicia cracca</i> L.	III
241	<i>Vicia hirsuta</i> (L.) Gray	II
242	<i>Vicia sepium</i> L.	III
243	<i>Vicia tetrasperma</i> (L.) Shreb.	II
244	<i>Vinca minor</i> L.	I
245	<i>Viola arvensis</i> Murray	I
246	<i>Viola odorata</i> L.	IV

I – gatunek rzadki, stwierdzony w 5,1–20,0% obiektów; II – gatunek dość częsty, stwierdzony w 20,1–40,0% obiektów; III – gatunek częsty, stwierdzony w 40,1–60,0% obiektów; IV – gatunek bardzo częsty, stwierdzony w 60,1–80,0% obiektów; V – gatunek pospolity, stwierdzony w 80,1–100,0% obiektów

Będąc pozostałością po sadybach zadrzewienia posiadają specyficzną fizjonomię, centralne miejsce, górując nad kępą, zajmują pojedyncze egzemplarze lub skupisko kilku pomnikowych okazów lipy drobnolistnej (*Tilia cordata* – rys. 3) lub szerokolistnej (*Tilia platyphyllos*), rzadziej dębu szypułkowego (*Quercus robur*) czy klonu zwyczajnego (*Acer platanoides*) i kasztanowca zwyczajnego (*Aesculus hippocastanum*). Niższe piętro stanowią drzewa owocowe, które sadzono przeważnie od strony słonecznej. Wśród nich dominują liczne odmiany sędziwych jabłoni, wiśni i śliw (tab. 1). Najniższe piętro dendroflory reprezentowane jest głównie przez krzewy ozdobne, wśród których najliczniej występują lilak pospolity (*Syringa vulgaris*) i śnieguliczka biała (*Symphoricarpos albus*). Gatunki te sadzono niegdyś w postaci naturalnych żywoplotów stanowiących otulinę zabudowań i całej sadyby. Dużą popularnością cieszyły się róże (*Rosa dumalis*, *R. glauca*, *R. multiflora*, *R. rugosa*, *R. sherardii*, *R. spinosissima*, *R. villosa* i *R. x damascena*). Wiele krzewów, mimo dużej konkurencji gatunków rodzimych, znajduje się w świetnej kondycji, kolonizuje nowe tereny. W grupie tej obok lilaka, śnieguliczki i róż znalazły się tawuły (*Spiraea salicifolia*, *S. 'Arguta'*), jaśminowiec wonny (*Philadelphus coronarius*) oraz kolcowój szkarłatny (*Lycium barbarum*).

Do czasów obecnych w dobrej formie zachowało się również wiele gatunków roślin wieloletnich. Z grupy tej najczęściej notowano rodzaj aster: (*Aster amellus*,

Rys. 3. Pomnikowa lipa w obrębie opuszczonej sadyby gospodarskiej. Fot. A. Martuszewski
 Fig. 3. Monumental lime-tree on an abandoned farm. Phot. A. Martuszewski

A. novae-angliae, *A. novi-belgii*) oraz liliowiec rdzawy (*Hemerocallis fulva*), słonecznik dziesięciopłatkowy (*Helianthus decapetalus*), narcyza białego (*Narcissus poeticus*), rdestowca sachalińskiego (*Reynoutria sachalinensis*) i mydlnicę lekarską (*Saponaria officinalis*). Gatunki te zajmują również znaczne powierzchnie w badanych obiektach, wykraczając bardzo często swoim zasięgiem poza granice sadyb.

Flora większości badanych obiektów, zwłaszcza tych odciętych od dróg dojazdowych, znajduje się w dosyć dobrej formie. Przeciwnie natomiast jest w przypadku sadyb położonych bliżej traktów komunikacyjnych. Ostatnio zauważa się wzmożone dewastowanie tego typu zadrzewień w celu pozyskania drewna na opał. Często stają się drzewa owocowe z uwagi na twarde drewno. W oplakany stan są również aleje przydrożne prowadzące niegdyś do zamożniejszych zabudowań. O ich wcześniejszym istnieniu świadczą obecnie okaleczone pojedyncze drzewa. Podobny los spotyka również byliny i krzewy ozdobne. Powracanie do lasów starych odmian jest przyczyną rabunkowego pozyskiwania tych roślin do ogródków przydomowych.

PODSUMOWANIE

Opuszczone sadyby gospodarskie wyróżniają duże bogactwo florystyczne w liczbie 246 gatunków (tab. 1). Na uwagę zasługuje duży udział, ponad 25%, gatunków niegdyś uprawianych na tym terenie. Wśród nich znajduje się wiele zapomnianych już dzisiaj gatunków i odmian roślin ozdobnych i owocowych. Zadrzewienia, którymi są obecnie opuszczone sadyby, stanowią również w krajobrazie rolniczym ostoję dla innych cennych gatunków flory i fauny np.: kruszczyka szerokolistnego (*Epipactis helleborine*), podkolana białego (*Platanthera bifolia*), kąkol polnego (*Agrostemma githago*).

PIŚMIENNICTWO

- Klonowski F., 1965. Drewniane budownictwo ludowe na Mazurach i Warmii. Wyd. Pojezierze, Olsztyn.
- Knercer W., 2003. Wsie Warmii i Mazur w rozwoju historycznym. [W:] *Zachowane – ocalone? O krajobrazie kulturowym i sposobach jego kształtowania*. Red. I. Liżewska, W. Knercer, Stow. WK „Borussia”, Olsztyn, 11–25.
- Laguna, W., 2001. Sieć osadnicza Ziemi Warmińskiej – geneza i ewolucja do stanu obecnego. [W:] *Społeczeństwo, środowisko, gospodarka i krajobraz kulturowy Warmii w roku Ignacego Krasickiego*. Mat. Sem. UWM Olsztyn, Wydział Zarządzania i Administracji. Olsztyn-Lidzbark Warmiński, 107–121.
- Mirek Z., Piękoś-Mirkowa H., Zając A., Zając M., 2002. Flowering plants and pteridiophytes of Poland. A checklist, t. I, Kraków.
- Sikorski P., Wysocki C. 2003a. Charakter zmian struktury i składu gatunkowego zadrzewień parków wiejskich na przykładzie Podkrajny Zachodniomazurskiej, *Acta Sci. Pol. Formatio Circumiectus* 2(1), 71–86.
- Sikorski P., Wysocki C. 2003b. Country park timber vegetation in agricultural landscape on background forest areas in west Masurian district. *Ann. Warsaw Agricult. Univ. – SGGW, Horticult. (Landscape Architect.)* 24, 79–89.
- Sikorski P., Wysocki C. 2003c. Diversity of country park timber vegetation in agricultural landscape in west Masurian district. *Ann. Warsaw Agricult. Univ.- SGGW, Horticult. (Landscape Architect.)* 24, 69–78.
- Szwed W., Sikorski P., Rodziewicz A., Wierzbina M. 2008. Parki wiejskie ostoja gatunków leśnych. *Materiały Zjazdu Sekcji Dendrologicznej Polskiego Towarzystwa Dendrologicznego „Dendrologia w Badaniach środowiska przyrodniczego oraz dziedzictwa kulturowego – historia, stan obecny i wizja przyszłości”*. Szklarska Poręba, 25–27 czerwca 2008, 275–285.

FLORA OF ABANDONED FARMSTEADS IN THE WARMIA REGION

Abstract. The patterns of local settlement in the Warmia region remained under the strong influence of the Church until the first partition of Poland. As a result, both urban and rural areas in this region represented distinct land management practices. The post-war period saw large-scale human migration in the Regained Territories. The majority of abandoned farms quickly fell into ruin. From that time until today, the existing farmsteads have undergone great change and transformation. Now the only trace of the former spatial organization and rural development, and of the ornamental plant species preferred by previous residents, are well-preserved, abandoned, scattered dwellings.

A floristic study was conducted during the years 2002–2005 in fifty farmsteads located in the eastern part of the Warmia region. The sites were characterized by high floristic richness – a total of 246 vascular plant species were identified there. Dendroflora was represented by 66 taxa. Species originating from old plantings, including primarily trees, fruit bushes, decorative shrubs and ornamental perennial plants, accounted for over 25% of the flora.

Key words: flora, abandoned farmsteads, Warmian countryside

Zaakceptowano do druku – Accepted for print: 25.02.2009